

НЕДОВ С. Л.,

заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-
правових дисциплін
(Дніпропетровський гуманітарний
університет)

УДК 343.2/.7

ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу процесу впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України. Досліджується нормативно-правова основа, розглядаються принципи адаптації кримінального законодавства України до міжнародно-правових стандартів. Обґрунтовується положення про необхідність законодавчого закріплення поняття адаптації кримінального законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Ключові слова: *принципи, адаптація, міжнародні відносини, уніфікація.*

Статья посвящена анализу процесса внедрения международно-правовых актов в уголовное законодательство Украины. Исследуется нормативно-правовая основа, рассматриваются принципы адаптации уголовного законодательства Украины к международно-правовым стандартам. Обосновывается положение о необходимости законодательного закрепления понятия адаптации уголовного законодательства Украины к законодательству Европейского Союза.

Ключевые слова: *принципы, адаптация, международные отношения, унификация.*

This article analyzes the implementation process of international instruments in the criminal law of Ukraine. We study the regulatory framework, principles of adaptation are considered criminal legislation of Ukraine to international legal standards. Grounded position on the need legislative consolidation of adapting criminal legislation of Ukraine to the European Union.

Key words: *principles, adaptation, international relations, unification.*

Вступ. Розгляд і дослідження особливостей адаптації кримінального законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) як складника адаптації законодавства загалом ґрунтуються на загальнодержавних програмах і концепціях правової реформи, які сьогодні здійснюються органами державної влади в Україні. Реалізація цих завдань пов'язана з необхідністю забезпечення відповідності кримінального законодавства України європейським стандартам.

Питання наближення законодавства України до європейського законодавства в рамках науки кримінального права досліджуються такими провідними авторами, як М.І. Бажа-нов, В.І. Борисов, М.В. Буроменський, Н.О. Гуророва, В.С. Зеленецький, В.П. Ємельянов, В.О. Коновалова, В.П. Корж, В.М. Куц, О.В. Негодченко, В.Ф. Опришко, А.В. Омельченко, В.В. Сташис, В.П. Тихий, В.М. Трубніков, Ю.С. Шемшученко. Приділяють увагу цьому аспектові й представники науки міжнародного права: Ю.М. Коломієць, Р.А. Петров,

В.О. Ріяка, А.Є. Тамм та ін. Проте проблеми впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України спеціально не вивчалися у наявних наукових працях.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження в умовах правової реформи й інтеграції України до європейської спільноти процесу впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України.

Результати дослідження. Розпочатий в Україні процес приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів і норм отримав назву адаптації. Але сьогодні вченими-юристами використовуються численні терміни (наприклад, імплементація, апроксимація, уніфікація, адаптація, гармонізація законодавства тощо) для визначення сутності процесу наближення законодавства України до законодавства міжнародних організацій, що сприяє розширенню або звуженню його змістової характеристики та практичної діяльності в цьому напрямі. Так, наприклад, М.О. Баймуратов поряд з імплементацією, апроксимацією, гармонізацією законодавств називає трансформацію як деякі зміни положень міжнародних договорів у процесі їх застосування всередині країни [1, с. 134]. У свою чергу, О.В. Ковальова під зближенням законодавства ЄС із правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС вважає імплементацію законодавства ЄС до законодавств держав-кандидатів без посилення на процес адаптації законодавства [7, с. 140]. К.А. Яценко розглядає взагалі гармонізацію законодавства України до законодавства ЄС як складову частину адаптації. «Термін «адаптація» вживається в більш широкому значенні, ніж «наближення законодавств», охоплює не тільки проведення гармонізації та уніфікації законодавства України із законодавством ЄС, а й здійснення всього комплексу заходів, необхідних для приведення законодавства України у відповідність до вимог нормативно-правових актів ЄС» [10, с. 57].

Термін «гармонізація» (від гр. *harmonia*) означає скріплення, злагожденість, структурну узгодженість частин єдиного цілого. Тому необхідною умовою досягнення гармонії є наявність єдності між об'єктами, що гармонізуються. Оскільки єдність у широкому значенні відображає будь-який зв'язок систем, що взаємодіють, перебувають у взаємовідношенні, важливою ознакою гармонії є досягнення об'єктами ступеня їх узгодження, що забезпечує їх існування та функціонування як частин цілого [4, с. 11–13].

“Implement” у перекладі з англійської мови буквально означає «втілення в життя за певною процедурою», «забезпечення практичного результату й тактичного виконання конкретними засобами» [8, с. 72]. Більшість міжнародно-правових норм, що містяться в міжнародно-правових договорах, реалізується через національний механізм імплементації. У міжнародно-правовій літературі термін «імплементація» вживається в значенні співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Найбільш визнане визначення імплементації у вітчизняній літературі було надано О.С. Гавердовським: «Імплементація норм міжнародного права – цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної й повної реалізації прийнятих ними відповідно до міжнародного права зобов'язань» [3, с. 86]. Отже, імплементація правових актів передбачає введення в український правовий акт у незмінному вигляді положення міжнародного нормативного акта з метою всебічної, своєчасної й повної реалізації прийнятих відповідно до міжнародного права зобов'язань.

Другою частиною є апроксимація законодавства (від лат. *approximatio* – зближення) [8, с. 30]. М.О. Баймуратов під терміном «апроксимація» розуміє заміну одних нормативно-правових актів іншими, в тому чи іншому змісті близькими до вихідного [1, с. 135]. Цей термін запозичений із природничих наук і часто точніше може характеризувати процес «наближення» в контексті гармонізації. Як зазначає професор В.К. Забігайло, апроксимація є максимальним наближенням певних положень національного правового акта до аналогічних положень директиви ЄС [6, с. 11]. “Approximation of law” в англійському тексті Договору про заснування Європейського Співтовариства застосовується в значенні зближення законодавства держав-членів, а тому справедливо входить до змісту поняття «гармонізація законодавства» [11, с. 344].

Останньою частиною є адаптація законодавства. Термін «адаптація» (з англ. adaptation) означає пристосовувати, переробляти [8, с. 22]. Як бачимо, буквальне розуміння цього поняття дає можливість сприймати його як «пристосування чинних внутрішньодержавних норм до нових міжнародних зобов'язань держави без унесення будь-яких змін у її законодавство» [2, с. 12], пристосування до норм і положень міжнародно-правових актів. Головна відмінність наведених визначень полягає в тому, що останнє, на нашу думку, цілком закономірно передбачає внесення певних змін у національне законодавство, в процесі адаптації законодавства застосовуються національні правові й лінгвістичні елементи нормотворення України з урахуванням національних можливостей (економічних, соціальних, культурологічних, етнічних). Адаптація законодавства України – це перший етап тривалого процесу наближення національної системи права, включаючи також правову культуру, доктрину та судову й адміністративну практику, до системи права ЄС відповідно до критеріїв, що висуваються ЄС щодо держав, які мають намір приєднатися до нього.

Отже, на нашу думку, під гармонізацією законодавства варто розуміти взаємозближення систем права України та ЄС, до якого входять три складові елементи: імплементація окремих міжнародних норм, апроксимація міжнародних положень правових актів та адаптація законодавства загалом.

Отже, коли певна країна має намір приєднатися до ЄС, вона повинна адаптувати все своє законодавство, привести його у відповідність до чинного права ЄС. Це передбачає впровадження всіх директив у сфері наближення законодавства. Однак, за винятком унесення до таких директив певних технічних поправок, що будуть передбачені в угоді про вступ, нові держави-члени повинні адаптувати своє законодавство згідно з директивами ЄС у тому вигляді, в якому вони існують. У нових держав-членів немає підстав для подальшої участі в процесі наближення чинного національного законодавства. Вони просто повинні прийняти директиви ЄС у наявному вигляді й унести відповідні зміни у своє законодавство. Крім тих випадків, коли угода про вступ дозволяє перехідний період, повне впровадження директив ЄС, а також унесення інших змін у національне законодавство та практику адміністрування має бути завершено до дати набрання чинності угодою про вступ до ЄС [5, с. 133].

Реалізація принципів узгодженості, поступовості та планованості процесу наближення законодавства України до законодавства ЄС передбачає визначення пріоритетних напрямів його розвитку й концентрацію зусиль органів державної влади України в цих напрямках, а також необхідність урахування позитивних і небажаних наслідків застосування в Україні законодавчих актів, розроблених з урахуванням законодавства ЄС.

Зауважимо, що впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України являє собою динамічний процес у зв'язку з розширенням міжнародних відносин держави з європейськими країнами. Його основними складниками є тлумачення міжнародно-правових актів, нормативне дослідження кримінального законодавства України та зарубіжних країн, правотворчий і правозастосовний процеси. Отже, принципи адаптації входять до складу принципів упровадження.

Принципами впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України, отже, є такі: верховенство Конституції України, законів України, міжнародно-правових актів, які ратифіковані Україною відповідно до міжнародних зобов'язань; доцільність застосування міжнародно-правових норм і стандартів у практичній діяльності державних органів; зваженість механізму забезпечення суб'єктами правотворчої діяльності міжнародних положень у національному законодавстві; системність – дотримання системи права, системи законодавства, улагодження з іншими нормативно-правовими актами європейської спільноти; науковість – ефективне використання досягнень юридичної й інших наук під час складання проектів нормативних актів, проведення їх незалежної наукової експертизи; а також відповідність світовим стандартам у галузі забезпечення прав людини. На нашу думку, сумлінне дотримання ратифікованих норм і положень міжнародно-правових договорів, норм права міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, стандартів інституту права – міжнародного захисту прав і основних свобод – під час адаптаційної діяльності в

державі є не тільки вагомим внеском у процес розбудови правової держави в Україні, а й сприятиме формуванню та стабільності світового правопорядку.

Методами впровадження міжнародно-правових актів до кримінального законодавства України слугують адаптація, рецепція, імплементація, апроксимація.

Отже, під упровадженням міжнародно-правових актів до кримінального законодавства України варто розуміти діяльність усіх органів державної влади, що здійснюється на основі єдиної системи планування, координації та контролю, щодо поетапного прийняття й наближення кримінального законодавства України до законодавства міжнародних організацій і приведення у відповідність до вимог законодавства ЄС.

Упровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України передусім має практичне значення, оскільки спрямоване на виконання міжнародних зобов'язань та ефективне їх застосування. Але неможливо одразу наблизити законодавство України до європейських стандартів, не здійснивши наукову експертизу міжнародно-правових актів.

Розвиток основних прав людини та громадянина, які останнім часом сфокусовані навколо Хартії основоположних прав, також має значення для формування політики у сфері охорони й захисту. Статті 41 і 42 Хартії основоположних прав гарантують право на «належне управління» та доступ до урядових документів [9, с. 133].

Висновки. Із вищеперерахованих положень можна дійти висновку, що впровадження міжнародно-правових актів у кримінальне законодавство України є однією зі сфер державного управління, яка стосується як зовнішньополітичної діяльності органів державної влади, так і внутрішньої політики в Україні. У свою чергу, процес наближення законодавства України до законодавства ЄС органами державної влади за допомогою методів правотворчості, планування, координації та контролю у сфері охорони й захисту прав і свобод людини та громадянина, міжнародного співробітництва в протидії злочинності являє адаптацію кримінального законодавства України до законодавства ЄС, яка має свої методи й суб'єкти та об'єкти регулювання.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов М.О. Імплементація норм міжнародного права про свободу пересування і вибір місця проживання у право України / М.О. Баймуратов, С.В. Максименко // *Право України*. – 2003. – № 9. – С. 133–137.
2. Бахирин А.Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А.Б. Бахирин. – М. : Книжный мир, 2002. – 720 с.
3. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права / А.С. Гавердовский. – К. : Вища школа, 1980. – 232 с.
4. Дудар С.К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття / С.К. Дудар // *Держава і право*. – 2002. – Вип. 17. – С. 11–17.
5. Тамм А.Є. Європейський Союз в міжнародно-правових відносинах : [навчальний посібник] / А.Є. Тамм, В.О. Ріяка, Ю.М. Коломієць ; під ред. О.Н. Ярмиша. – Х. : Штрих, 2003. – 240 с.
6. Забігайло В.К. Право України в контексті його апроксимації до права Європейського Союзу / В.К. Забігайло // *Українсько-європейський журнал міжнародного та порівняльного права*. – 2000. – Т. 1. – Вип. 1. – № 1. – С. 7–12.
7. Ковальова О. Зближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС / О. Ковальова // *Право України*. – 2003. – № 9. – С. 138–142.
8. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К., 1974. – 775 с.
9. Хартия Европейского Союза об основных правах: Комментарий / под ред. С.Ю. Кашкина. – М. : Юриспруденция, 2001. – 208 с.
10. Яценко К. Місце гармонізації в процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейських Співтовариств / К. Яценко // *Український часопис міжнародного права*. – 2003. – № 1. – С. 55–61.
11. Horspool M. *European Union Law* / M. Horspool. – 2d ed. – Butterworths, 2000. – 834 p.

